

8. Успенский Б. А. Поэтика композиции. Структура художественного текста и типология композиционной формы / Б.А. Успенский. – М.: Искусство, 1970. – 256 с.
9. Joyce James. Ulysses. – New York: The Modern Library, 1961. – 773 p.
10. Kolakowski, Leszek. Bergson. Past Masters. – New York: Oxford University Press, 1985. – 124 p.
11. Peake C. H. James Joyce, the citizen and the artist / C. H. Peake. – Stanford: Stanford univ. press, 1977. – 369 p.
12. Rickard, John S. Joyce's book of memory: The Mnemotechnics of Ulysses / John S. Rickard. – Durham, NC.: Duke University Press, 1999. – 244 p.
13. Senn, Fritz. In Classical Idiom: Anthologia Intertextualis // James Joyce Quartely 25, 1987. – P.31-48.

Анотація. Стаття присвячена специфіці художнього часу роману Дж. Джойса “Улісс”, а саме співвідношенню часу історії та часу оповіді. Виявлено, що характерною особливістю роману є значне послаблення ролі фабули та ускладнення багаторівневої структури сюжету.

Ключові слова: оповідь, фабульний та сюжетний час, мотив, структура.

Summary. The article focuses on the peculiarity of artistic time in James Joyce's “Ulysses”, namely correlation of story time and narrative time. The characteristic feature of the novel is weakening of story role to a considerable extent and complication of multilayered plot structure.

Key words: narration, story and plot time, motif, structure.

УДК 82.02

Мітягіна С. С.

СЮЖЕТНО-ЗМІСТОВНА ПАРАЛЕЛЬ “ОВІД – ХРИСТОС” В РОМАНІ Е. ВОЙНИЧ “ОВІД” ЯК ЗАСІБ ТЕОЛОГІЗАЦІЇ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОГЛЯДІВ АВТОРА

Прагнення українського суспільства до європейської інтеграції робить особливо актуальними дослідження культурних та суспільно-політичних зв'язків між нашою державою та європейськими країнами. З цієї точки зору непересічне значення для вітчизняної культури має вивчення біографії та творчості видатної британської письменниці, перекладача, композитора, авторки всесвітньовідомого роману “Овід” Е. Войнич, творча [10] і суспільна [4, 12] діяльність якої найтіснішим чином пов'язана з Україною.

Не дивлячись на неймовірну світову популярність її головного літературного добутку – роману “Овід”, літературних джерел, присвячених Е. Войнич, україно мала. Як у свій час висловився один із дослідників творчості письменниці І. Катарський, навколо імені Е. Войнич “створився своєрідний зговір мовчання” [5, 3]. В радянський період життя і творчість Е. Войнич досліджували Є. Таратута, Я. Кіріпичев, Т. Шумакова, В. Полек та ін. Нажаль, більшість праць цих авторів страждали певними ідеологічними штампами, притаманними суспільній науці того часу.

Останнім часом інтерес до творчості Е. Войнич почали виявляти переважно російські вчені, серед яких – Н. Ігнат'єва, Т. Дудіна та ін., наукові розвідки яких зосереджені, як правило, на виявленні художніх особливостей творів письменниці. Розглядом релігійно-міфологічних основ створення образу Овода займаються Н. Боровська, яка, стоячи на суто релігійних позиціях, вважає роман “Овід” своєрідним зверненням Бога до самої Е. Войнич [1], і О. Міронов, який доводить, що в романі “Овід” присутній архетипічний сюжет “учитель – учень”, притаманний, зокрема, Євангелію [7].

Новизна нашого дослідження полягає в спробі дослідити паралель “Овід – Христос” у романі “Овід” та виявити засоби її побудови і її роль у вираженні революційних поглядів автора. Хоча присутність даної паралелі в романі очевидна, повноцінних досліджень на цю тему раніше не проводилося. Отже, завдання статті – з'ясувати, за допомогою яких засобів Е. Войнич досягає асоціації Овода із Христом, та у чому полягає мета даної паралелі.

У середині-кінці ХІХ ст. у європейській художній літературі, як і в роботах історичного й філософського характеру, спостерігаються спроби модернізації християнського вчення відповідно до потреб сучасного моменту. Вивчаючи історію християнства для створення нової ідеології,

дослідники дійшли висновку, що ранішнє християнство було вкрай революційним стосовно існуючих суспільних відносин. К. Каутський наголошує на бунтарському дусі первісного християнства: “Починаючи із другого століття в християнстві переважала пасивна покора. Зовсім інший настрій панував серед іудеїв попереднього сторіччя... можна наперед уже припустити, що християнство спочатку відрізнялося агресивним характером” [6, 338-339]. О. Белецький відзначав такий напрямок еволюції трактування образу Христа в демократичній літературі даного періоду: від Христа як попередника й проповідника утопічного соціалізму – до Христа-революціонера, мученика за ідею – і до Христа, що скомпрометував себе ідеєю непотворення злу [9, 224]. Серед авторів, що використали “очищений” або “оновлений” образ Христа для стимулювання суспільних перетворень, найвідомішими є Ф. Достоевський, С. Степняк-Кравчинський, Л. Українка, І. Франко, М. Мінський, з творами яких Е. Войнич була добре знайома.

Основою побудови її роману “Овід” виступає напівприхована паралель “Овід – Христос”, першою вказівкою на яку є епіграф до твору. В ході дослідження, що включає глибокий аналіз тексту роману і зіставлення його з біблійними текстами, ми дійшли висновку, що Е. Войнич використала три категорії вказівок на Овода як на подобу Христа: 1. Свідчення автора (збіг фактів біографій Овода й Христа); 2. Свідчення Овода про себе (порівняння Рівареса самого себе із Христом); 3. Свідчення Монтанеллі (насамперед – промова кардинала в Храмі, описана в частині 3, главі 8).

Асоціації із Христом Е. Войнич досягає насамперед за допомогою введення в біографію Овода фактів, властивих життєвому шляху Ісуса. Деякі з них збігаються повністю, інші асимільовані до соціально-культурної обстановки Італії середини XIX ст. У ході ретельного дослідження, що включало порівняльний аналіз роману Е. Войнич із Євангельськими текстами, ми виявили наступні подібності між життєвими шляхами Христа і Овода: 1) Обидва були виховані не рідним батьком, про що знали лише декілька найближчих осіб. 2) Дитячі роки як Христа, так і Овода доходять до читача лише у вигляді вкрай обмеженої інформації, але описується одна важлива подія – зустріч із рідним батьком: Ісус відвідує Храм і визнає, що це дім його Батька; Артур знайомиться із Монтанеллі. 3) Важливим збігом є арешт Артура в ніч на Страсну п’ятницю. Хоча, на відміну від Христа, наслідком арешту для героя роману не стала смерть фізична, саме він став першою із подій, що привели до духовної смерті Артура Бертон і появи Феліче Рівареса. 4) Оскільки громадськість не володіла інформацією про життя Христа і Артура до початку виконання ними їхніх місій, обом приписували різні варіанти біографій, висували щодо них масу здогадів, розповсюджували найрізноманітніші чутки. 5) Використання притч у якості пропагандно-виховного засобу є однією з найбільш яскравих подібностей між Оводом і Христом. 6) Ще однією аналогією між Оводом і Христом є їхнє ставлення до своїх однодумців і соратників: духовне споріднення обидва ставлять набагато вище за кровне. 7) Роздратована їхніми сміливістю поглядів і зухвалою манерою спілкування, влада оголосила як Христа, так і Овода породженням диявола. 8) Будучи суворими і вимогливими по відношенню до дорослих, Христос і Овід проявляють особливо дбайливе і ніжне ставлення до дітей. 9) Обидва, маючи певну програму революційних дій, основний упор робили на пропаганду не свого вчення, а своєї особистості і вимагали від своїх послідовників беззастережного і повного прийняття себе. Дивним чином висловлення Е. Ренана про Христа підходить Оводу: “...Ісус аж ніяк не був теологом, або філософом, що володів більш-менш розробленою системою. Щоб стати послідовником Ісуса, ... потрібно було одне: прив’язатися до нього, полюбити його... В Ісуса не було ні догматів, ні системи; у нього була тверда особиста рішучість, що, будучи сильніше всякої іншої штучної волі, і понині ще управляє долями людства” [8, 96]. У свою чергу Оводу Є. Генієва дає наступну характеристику: “Фігура виняткова, зразковий романтичний герой, Овід діє у вкрай суворих обставинах, які завжди переборює завдяки неординарності своєї особистості” [3, 372]. 10) Безстрашність, гідність і відданість своїм принципам, викриття своїх суддів характеризують манеру обох триматися перед лицем обвинувачів. 11) Одна з найбільш значних подібностей між Оводом і Христом полягає в тім, що обидва знають про свою скору смерть. 12) Страти Христа й Овода відбулися напередодні релігійних свят: Ісус був арештований у ніч, коли євреї їли традиційно-ритуальну трапезу з нагоди свята Пасхи; Овід перебував у в’язниці в дні підготовки до католицького свята Тіла Господня. 13) Як Христа, так і Овода судили з порушенням закону, виправдовуючи це спробою уникнути заворушень у місті й, відповідно, гарантувати безпеку великої кількості людей, що зібралися в місті для участі у святах. 14) Овід подібно Христу опинився в ситуації, коли рішення про його страту мало прийматися його батьком. 15) Одна з найбільш очевидних подібностей між Оводом і Христом полягає у тім, що обидва були страчені у віці тридцяти трьох років. 16) Незадовго до смерті Христос і Овід пророкують події, що повинні відбутися незабаром після їхньої страти. 17) Обидва, Христос і Овід, залишають духовний заповіт своїм послідовникам. 18) Відповідно до Євангелія, Христос помер, воскрес і піднісся на небеса, а його справу продовжили на землі його

найближчі учні – апостоли. Е. Войнич підкреслює, що справа Овода також залишилась в руках його послідовників.

Деякі зі згаданих фактів, узяті у відриві від інших, не здаються вагомими доказами нашої гіпотези, однак розглянуті в ряді інших, складаються в єдину задуману автором роману систему. Уже один лише збіг даного ряду біографічних подій не залишає сумнівів у тім, що Е. Войнич навмисно ввела їх у твір для того, щоб викликати в читача асоціацію між головним героєм роману й Ісусом Христом. Автор, однак, підсилює цей ефект і іншими засобами, а саме висловленнями самого Овода. Так, висловлення Рівареса “Добра сварка – сіль землі” [2, 130] – це перефразоване висловлення Христа з Нагорної проповіді. Будуючи фразу в манері Христа, він як би викладає своє вчення, відмінне від християнського, але не тільки здатне конкурувати з ним, але й навіть переважає його. Відправляючись у свою останню подорож, Ріварес пропонує Джеммі прийняти імprovізоване причастя, не хлібом і вином, як Ісус у ніч перед арештом зі своїми учнями, а вином і печивом. Цим учинком він знову вказує на подібність своєї місії з місією Христа, і вимовляючи євангельські “Прийміть, їжте; це є тіло моє” й “Це творить в спогад про мене...”, він говорить уже не про Христа, а про себе.

У камері напередодні військово-польового суду Овід кидає Монтанеллі: “...я знову бачу на моєму місці лжемученика, того, хто був прицвяхований до хреста лише на шість годин, а потім воскрес із мертвих... мене розпинали рік за роком п’ять років, і я теж воскрес!” [2, 230]. Тепер уже прямо Овід заявляє про те, що не тільки вважає себе вправі займати місце, відведене раніше лише Христу, але й упевнений, що він гідніший за Ісуса.

І нарешті, аналогія між Оводом і Христом знаходить практично очевидне вираження у висловленнях Монтанеллі. Восьма глава третьої частини роману містить опис галюцинацій, які кардинал переживає під час процесії з нагоди великого релігійного заходу – Свята Тіла Господня. Це заключна сцена роману (не враховуючи епілогу), і вона служить підтвердженням всіх тих здогадів і асоціацій, які протягом усього твору народжувалися в сприйнятті читача. Відрікаючись від Христа й обираючи сина, нехай і після його смерті, Монтанеллі не тільки як батько, але і як священнослужитель проголошує перемогу Овода. У контексті ж ідей, закладених у роман Е. Войнич, ця перемога набуває масштабного значення, оскільки є перемогою її євангелія над Євангелієм традиційним.

Усі розглянуті вище факти доводять присутність у романі “Овід” напівприхованої паралелі між Оводом і Ісусом Христом, що є основою побудови всього твору і веде до розуміння тих ідей, які прагнула донести до читача Е. Войнич. Письменниця найвищою цінністю проголошує національну незалежність. Обравши за матеріал для роману боротьбу італійського народу проти австрійських загарбників, своїм твором вона звертається до всіх народів, що перебували у залежному становищі, насамперед – українського й польського. Е. Войнич не вірить у дієвість дипломатичних компромісів і помірних реформ, як не вірить і у покладання на надприродні сили. Тільки рішучість і активність самого народу під керівництвом неординарних, досвідчених, харизматичних лідерів можуть привести до досягнення бажаної мети. Ключовим фактором повинна стати особистість революційного лідера, у якості якого в романі виступає Овід.

Е. Войнич спирається на розуміння того факту, що релігійні почуття народу є наймогутнішою рушійною силою, а тому необхідно використати їх, спрямувавши в потрібне русло. Вона пропонує не протиставляти революцію релігії, а використати в інтересах національно-визвольної боротьби як уроджене прагнення людини до поклоніння, так і ґрунт, підготовлений протягом багатьох століть християнством. Необхідно, вважає вона, щоб народ бачив у лідері визвольного руху те, що століттями християни бачать в Ісусі. Необхідно, щоб вони йшли за ним з тією ж ірраціональною вірою, з якою йдуть за Христом.

Отже, вищевикладені факти дозволяють зробити наступні висновки й припущення:

– Е. Войнич є одним з авторів, що підтримали тенденцію апеляції до раннього християнства й запозичення євангелічних сюжетів і персонажів у демократичній літературі ХІХ ст. При написанні роману “Овід” вона ґрунтувалася на досвіді видатних дослідників і літераторів, які робили спроби перегляду традиційних доктрин і модернізації християнського вчення відповідно до потреб сучасного моменту і використовували образ Христа для стимулювання суспільних перетворень.

– При написанні роману “Овід” Е. Войнич орієнтувалася на особливості православної культури, зокрема культ мучеництва й ідею страждання як шляхи до придбання особливих прав. У цьому проявляється один з можливих впливів на творчість Е. Войнич з боку творів Ф. Достоєвського.

– У романі “Овід” Е. Войнич виражає ідею про те, що християнство як релігія смиренності себе не виправдало, і на зміну Христу повинна прийти нова надособистість – людина, що володіє такою ж потужною харизмою, здатна повести за собою маси, але відмовляється від смирення і вдається до самих рішучих методів боротьби за свободу.

– У романі “Овід” присутня напівприхована паралель між Оводом і Ісусом Христом, яка є основою побудови всього твору й веде до розуміння закладених у ньому ідей. Е. Войнич вибудовує паралель “Овід – Христос” за допомогою трьох категорій засобів: 1. введення в біографію Овода фактів, властивих життєвому шляху Ісуса; 2. висловлень Овода про самого себе; 3. висловлень Монтанеллі про Овода.

– У романі “Овід” Е. Войнич презентує своє бачення вирішення питання про вибір методів боротьби за національну незалежність: 1) Тільки рішучість і активність народу під керівництвом неординарних, досвідчених, харизматичних лідерів можуть привести до досягнення бажаної мети; 2) У боротьбі за незалежність неможливо уникнути жертв, як неможливо обійтись без використання радикальних методів, у тому числі терору й збройних виступів; 3) Підготовкою народу до активних виступів повинна стати добре організована агітація, уміле використання друкованого слова; 4) Ключовим фактором у справі революційної боротьби повинна стати особистість лідера.

– Е. Войнич виступає за використання релігійних почуттів народу як могутньої рушійної сили. Письменниця пропонує не протиставляти революцію релігії, а використати в інтересах національно-визвольної боротьби як уроджене прагнення людини до поклоніння, так і ґрунт, підготовлений протягом багатьох століть християнством.

Список використаних джерел

1. Боровская Н. Этель Лилиан Войнич и ее роман “Овод” // “Свет Евангелия” (Российская еженедельная католическая газета). – № 26 (423). – 2003. – 22 июля.
2. Войнич Э. Л. Овод // Войнич Э. Л. Сочинения. В 2-х томах / Пер. с англ. – Т. 1. – М.: ГИХЛ, 1963. – С. 29 – 253.
3. Гениева Е. Ю. Литературная ситуация на рубеже веков: [Английская литература на рубеже XIX и XX веков] // История всемирной литературы: В 9 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М.: Наука, – Т. 8. – 1994. – 716 с.
4. Етель-Ліліан Войнич і Україна. Бібліографічний покажчик / Уклад. Полек В. Т. – Львів, 1970. – 55 с.
5. Катарский И. М. Этель Лилиан Войнич (К 60-летию со дня выхода романа “Овод”). – М.: Издательство “Знание”, 1957. – 31 с.
6. Каутский К. Происхождение христианства / Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1990. – 463 с.
7. Миронов А. В. “Девяносто третий год” В. Гюго и “Овод” Э. Л. Войнич (к вопросу о мифологических параллелях) // Материалы международной конференции студентов и аспирантов по фундаментальным наукам “Ломоносов”, Вып. 4. – Москва: Изд-во МГУ, 2000. – С. 390 – 391.
8. Ренан Э. Жизнь Иисуса / Пер. с франц. А. Варшавского и В. Харитоновна. – СПб., 1906. – 432 с.
9. Таратуга Е. А. Драгоценные автографы: Книга воспоминаний. – М.: Советский писатель, 1986. – 320 с.
10. Ethel Lilian Voynich // Мала енциклопедія англійської літератури. – Т. 1 / Уклад. Е. Соломаха. – К.: “Альтерпрес”, 1998. – С. 254.

Анотація. Автор статті робить спробу дослідити сюжетно-змістовну паралель “Овід – Христос”, яка служить основою побудови роману Е. Войнич “Овід” і виступає засобом теологізації революційних поглядів письменниці. Дослідник доходить висновку, що Е. Войнич у своєму романі пропонує використати потужну силу релігійних почуттів народу у боротьбі за національну незалежність.

Ключові слова: Овід, Ісус Христос, сюжетно-змістовна паралель, теологізація революційних поглядів.

Summary. In the article, the author studies the plot-content parallel “the Gadfly – Christ” that serves as a basis for building up the novel by E. Voynich “The Gadfly” and as a means of theologizing the writer’s revolutionary outlook. The author comes to the conclusion that E. Voynich believes in using the magnificent force of people’s religious feelings in the struggle for national independence.

Key words: the Gadfly, Jesus Christ, plot-content parallel, theologization of revolutionary outlook.